

Тиодор Р. Росић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука, Јагодина
Катедра за дидактичко-методичке науке

УДК: 811.163.41'38 ;
82.0:81'38
ИД БРОЈ: 203715340
Прегледни рад
Примљен: 14. јуна 2013.
Прихваћен: 20. септембра 2013.

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКЕ АНАЛИЗЕ ДУШАНА ЈОВИЋА

Апстракт: У раду се¹, применом аналитичке и дескриптивне методе, приступа лингвостилистичким изучавањима поетских текстова Душана Јовића. Циљ рада је да се укаже на изузетан допринос овога лингвисте у лингвостилистичком проучавању поетских текстова. Задатак је да се истакне значај лингвостилистичке методе и афирмација унутартекстуалног приступа у анализама поетских текстова.

Кључне речи: лингвостилистика, лингвостилистички метод, поетски језик, поетска граматика.

1. Упркос томе што лингвостилистика има убрзан развој, у традиционалној настави књижевности доминира анализа књижевних текстова углавном са књижевнотеоријских позиција. Занемарује се чињеница да филологија као сложена наука обухвата теорију књижевности и лингвистику. Лингвостилистика остаје у сенци књижевнотеоријске стилистике и нормативностилистичког приступа у изучавању стила појединог писца.

Видан је помак у лингвостилистичким истраживањима функционално-стилистичких елемената језика на нивоу посматрања његових способности да изрази, изражава и ствара емоције, естетске поруке и асоцијативно богатство у тексту. Томе је у минулом времену изузетан допринос дао Душан Јовић лингвостилистичким анализама поетских текстова, истраживањем изражајних могућности језика и његове употребе у поетској инди-

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178014 „Динамика структура савременог српског језика“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

видуалној реализацији, односно у поетском језику. А у исти корпус спадају лингвостилистичка тумачења Новвице Петковића и текућа истраживања Радоја Симића и Милоша Ковачевића.

Јовићева тумачења поетског текста ослоњена су на лингвостилистику, чије темеље је поставио Шарл Баји, поређењем језичке норме са посебним карактеристикама различитих подсистема, тј. функционалних стилова и дијалеката с једне стране и изражавања емоција, односно стилским подсистемима, који нису „ништа друго до унутрашња конфигурација, функционална диференцијација општега језичког система“ (Петковић 2010: 172), с друге.

Јовић је изразити представник структуралистичке лингвистике. Он у *Лингвостилистичким истраживањима* (1975) и огледима *Језички систем и његова драматика* (1985) истражује принципе и ефекте селекције и употребе лексичких, граматичких, фонетских и општих језичких средстава са естетском језичком функцијом. Његова истраживања заснована су на консеквентно спроведеним методама. Бавећи се језиком појединих писаца, он стреми ка функционалној стилистици, чије је темеље ударене Тезама прашког лингвистичког кружока. Заснивајући предмет истраживања на изражајним могућностима и средствима различитог нивоа, он посеже за различитим типовима текстова и облицима њиховог појављивања.

2. Основне научне поставке Јовићеве утемељене су на схватању језика као система знакова. Поетски језик – за разлику, на пример, од животно-практичног језика, како су га својевремено означили руски формалисти, иначе усмереног првенствено на комуникацијску функцију – има естетску функцију (Јовић 1985: 17).

Јовић најпре дефинише појам језика уопште, а потом и појам поетског језика. Да би то учинио, он се претходно осврнуо на тумачења језичког знака, језичког система и тек потом приступио заснивању основних принципа лингвостилистичких описа, проблему мерења поетске информације, испитивању језичких слојева и типологији модерног српског романа, као и проблемима поетске граматике, односно конструктивним принципима песничког текста, семантичких, синтаксичких и ритмичко-мелодијских аномалија.

3. Истражујући језичко-стилске феномене, Јовић настоји да истраживано објасни у систему основних средстава који систем конституишу. Његове основне научне поставке утемељене су на схватању језика као система знакова.

У основи лингвостилистичког метода, који Јовић предлаже као један од могућих приступа и могуће анализе књижевног текста, налази се схва-

тање да је књижевно дело као својеврстан вид информације вишеслојно, тачније, да у себи садржи, *мање или више изражене*, фонетске, фонолошке, прозодијске, граматичке, синтаксичке и лексичке нивое (Јовић 1975: 7).

Задатак лингвисте је, пре свега, да открије степен конотативности књижевог текста после чега се „дескрипцијом може одредити ниво или који нивои и статистички доминирају по количини стилогености, по количини етничке информације“, с тим што би „последња фаза“ била „утврђивање релације структура садржине нема структурама форме“ (Јовић 1975:7). И углавном, Јовић се током готово свих истраживања практично држи датих поставки чије појединачне компоненте ближе објашњава (нпр. подвлачи дистинкцију између језика конотације и језика денотације, дефинише однос модел исказа – лексички ниво, тј. разматра како се „стилогеност реализује на релацији модел исказа – лексички ниво“, бави се прозодијским нивоом песничког текста итд).

4. Јовић доследно спроводи свој особени метод изучавања књижевног текста током готово свих анализа појединачних језичкостилских феномена које супротставља једном општијем плану, било да говори о прозном било о тексту поезије. Наиме, одређени појединачни феномен он не бележи ради бележења, ради констације о његовом постојању, већ због изналажења начина његовог функционисања, како у једном једином тексту, тако и у групи текстова једнога писца. Дакле, већина његових текстова има ослонац у идентификовању и узичавању „стилских универзалија“, на чијој основи изграђује и теорију и метод лингвостилистике (Јовић 1985: 41) коју повезује с другим наукама. Овоме свакако треба додати и Јовићева истраживања социолингвистичке условљености неких лингвостилистичких феномена наше савремене књижевности (Јовић 1975: 180), која је у време појављивања била „пионирски покушај“ анализе језичких феномена на бази социолингвистике.

5. Јовићев присуп стилу је егзактан. У пракси, лингвостилистика је за њега једним својим делом теоријска, а другим примењена лингвистика. Теорија омогућује изградњу метода, а лингвостилистика даје материјал и подстиче даљи развој теорије (Јовић 1985: 43).

Песничком делу Васка Попе Јовић посвећује особиту пажњу. У четири текста („Битне карактеристике поетског језика Васка Попе“, „Глаголски облици и симболика у 'Играма' Васка Попе“, „Нешто о селекцији и релацијама језичких елемената у поезији Васка Попе“, „Прилог методима испитивања песничког језика на песми, Сопоћани' Васка Попе“) дата је до сада несумњиво најуспешнија анализа језика поезије овога песника (Јовић 1974: 23–71).

Најпре утврђује које су структуре форми дела којима се садржина пројектује на план комуникације, квалитет поруке и количину поруке текста. Истиче да је у Попиној поезији, иако постоје структуре денотативног напоредо са структурама конотативног карактера, инвентар конотативних структура неупоредиво већи – што уметнички песнички текст и чини уметничким (Јовић 1975: 24).

Насупрот многим интуитивним закључцима, Јовић готово математичком прецизношћу извучи закључке о особностима Попине поезије и о ономе шта ову поезију чини изузетном. А то су, пре свега, строга селекција језичких знакова; ПОТОМ, на основу чињенице да се појединачни искази могу на различите начине значењски дешифровати, односно доживљавати, аутор закључује да песнички текст Васка Попе потенцијално (у зависности од примаоца) носи велику количину информације. Квалитет ове поезије је и то што песник у свој лексички фонд увршћује бројне непесничке термине и тиме брише границу између „непесничких“ и „песничких“ речи. Попин исказ има, по Јовићу, што је несумњиво тачно, изразиту конотативну вредност, а посебан квалитет је тематско-језичка разноликост поезије овога песника.

Приступа се прецизнијој анализи граматичког слоја поезије овог песника, али не на начин на који то чине, на пример, нормативни граматичари, не само с циљем да утврди инвентар појединих граматичких облика и да их да саме за себе, већ да би опозицију стилогеност–нестилогеност ставио у први план. Затим се говори о строгој селекцији језичких знакова, односно о карактеру лексичког фонда песама овога песника.

Јовић разматра и Попин песнички исказ. По њему је он граматички коректан, али не одговара значењима исказа свакодневне говорне комуникације јер су му значења „померена“. Важно је истаћи, такође, да структуре садржине утичу на структуру и избор форме, што потврђује анализом песме „Сопоћани“. Све је овде аргументовано језичким фактима.

6. Није се случајно Јовић одлучио ни за анализу песме „Фруле“ Момчила Настасијевића (Јовић 1975: 72). Иоле бољем познаваоцу поезије јасно је да су ова два песника сродна, тачније, јасно је да је Попа усвојио извесна искуства до којих је Настасијевић дошао. Јовић то додуше не констатује, али из чињеница које износи то се већ по себи подразумева. Анализом ове Настасијевићеве песме Јовић реконструише обликовни поступак којим песник гради песму, самим тим даје и чињенице о томе шта су на језичком плану њени основни конституенти, говори о ритму и мелодијском слоју песме, са закључцима о постојању хармоније, али не хармоније по сваку цену, говори о специфичној мелодијској линији песме, архаичној лексици и тако даље.

Дакле, на основу једне једине песме Јовић даје најбитније карактеристике језика поезије Момчила Настасијевића готово у целини.

7. Било би илузорно тврдити да Јовић у својим анализама објашњава све слојеве књижевног текста. Не чини то ни у текстовима који говоре о прози Добрнце Ћосића и Иве Андрића, тј. у текстовима „Језичке одлике носилаца поруке у *Мосџу на Жейи* И. Андрића“ (Јовић 1975: 82), „Генеза неких стилских феномена у *Коренима* Добрице Ћосића“ (Јовић 1975: 91).

У првом тексту, као што и сам аутор подвлачи, дата је лингвистичка анализа једне једине приче и то без перманентног описа језичких феномена а са утврђивањем „централних носилаца поруке... и секундарних редувантних фактора“. Јовић анализује Андрићев приповедачки поступак и закључује да у њему доминира „дијахронијски приступ“, метод описа који је детаљан, али количина редуванције је разумна. Андрићев исказ је „строго углађен, рађен на основама књижевне норме коју је Вук успоставио“. По Јовићу, 3/4 Андрићевог текста је денотативног, а 1/4 конотативног карактера итд. (Јовић 1975: 90).

У другом раду Јовић трага за тим шта даје посебну оригиналност Ћосићевом изразу и на чему је базиран његов уметнички поступак. У ту сврху он наводи познат број језичких јединица које говоре о индиректној вези Ћосићевог језика са извесним елементима локалног говора краја који описује. Као потврду он наводи лексеме *веђа*, *бук*, *кљуса* итд., а посебно објашњава: *Морава*, *кукуруз*, *мошника*, *месец*, *нож* итд. Трага за оним шта их чини истовремено локалним и стилогеним у смислу индивидуалне пишчеве интерпретације (Јовић 1975: 96).

Пошто је утврдио да у нашој књижевности постоје две групе писаца – једна која следи вуковску традицију (Андрић и њему слични) и друга, која комбинује регионално с књижевним – Јовић описује ситуацију у говорном језику, а затим изводи закључак да језик Видосава Стевановића припада језику друге групе писаца, а у његовом језику се укрштају следећи језички слојеви: религијски супстрат, језик рожданика и сановника, фолклорни елементи, бајања, натписи на споменицима, језик војничких писама, језик реклама, огласа; језик љубавних писама.

На основу анализе ових појединачних језика и праћења њихове пројекције, односно укључивања у један шири план, Душан Јовић даје закључке о језичкостилским особеностима прозе Видосава Стевановића. Он налази да је његов језик интересантан из више разлога, и то због „аутентичности према дијалекатском систему и систему језика урбане средине“, „што повезује дијахронијски израз са савременим, на тај начин што покушава успоставити познат континуитет у развоју културе у Србији“ (Јовић 1975: 120). Јовић не врши произвољне и импровизоване језичке анализе,

већ на конкретном језичком материјалу и увек са тежиштем изналагања стилогеног/нестилогеног. Долази до закључка да Стевановић, с једне стране, не тако ретко преузима оригинални модел житија, Библије, сановника, идиолекта итд. и испуњава га само својом селекцијом лексичког материјала, а с друге, он тај модел прерађује.

8. Јовић изучава језик појединачних књижевних текстова и појединих писаца, али он истражује и дела групе писаца, језик савремене прозе, језичке слојеве модерног српског романа (Јовић 1985: 9), однос стандардног језика и језика књижевног дела (Јовић 1975: 105) – укључујући издвајање и анализу појединих типова текстова.

Модерна научна сазнања, које је постсосировска наука о језику преузела из кибернетике и теорије информација уз завидну аналитичност и мало мање изражену критичку дистанцију према преузетим учењима, омогућила су Јовићу да на научне основе постави основни предмет изучавања лингвостилистике, њену методологију. Мноштво примера из модерне поезије и прозе, које Јовић у својим радовима наводи, значајно су допринели егзактном, илустративном и уверљивом тумачењу проблема песничког језика и његове функције.

Предност оваквог начина изучавања књижевног текста над другим је очигледна. Јер, метод Јовића у изучавању језика књижевног дела је заиста поуздан. Међутим, не може се рећи да овај метод открива књижевно дело у свим његовим слојевима. Јовић је то и сам истицао у више махова. Он подвлачи да су његови циљеви анализе појединих књижевних дела углавном на језичком плану. Наравно, један егзактан и надасве прецизан начин изучавања књижевног текста могуће је „спојити“ са неким другим приступима књижевном тексту. У том случају резултати неће изостати. Добићемо комплексну и слојевиту анализу књижевног текста.

9. Јовићева лингвостилистичка истраживања омогућују упознавање са методологијом језичко-стилске анализе текста, развијање вештина у тумачењу језичких чињеница у тексту, примену метода лингвостилистичке анализе.

Лингвостилистички метод у изучавању књижевног текста Душана Јовића значио је и још увек значи крупан допринос изучавању језика књижевног текста. Он представља и практично раскидање са тумачењем ванкњижевних интенција писца, односно са препричавањем онога о чему писац говори.

Већина написа проистекла је из доследно спроведеног метода у анализирању књижевног текста. Тумачење појединачних језичких феномена Јовић заснива на односу тих феномена према језику песничке комуникаци-

је с једне и према језику обичне говорне комуникације, с друге стране. Важна предност овога метода над другим методима је и у томе што се увек и тежи проналажењу онога што чини једну језичку поруку, колика је количина информације, откривању начина на који је конституисана порука итд. У сваком случају, Јовићева лингвостилистичка истраживања су далекосежна. Он има лингвостилистичке претходнике, али и настављаче.

ЛИТЕРАТУРА

Јовић (1975): Душан Јовић, *Лингвостилистичке анализе*, Београд: Библиотека друштва за српскохрватски језик и књижевност СРС.

Јовић (1985): Душан Јовић, *Језички систем и поетска драматика*, Београд – Приштина: БИГЗ – Јединство.

Петковић (2010): Новица Петковић, *На извору живе воде*, Београд: Завод за уџбенике.

Tiodor R. Rosić

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Didactics and Methodology

LINGUISTIC AND STYLISTIC ANALYSIS OF DUŠAN JOVIĆ

Summary: Applying the analytical and descriptive method, we have analysed poetical texts of Dušan Jović by using the linguistic and stylistic study. The purpose of the paper was to point out to the exceptional contribution of this linguist in the process of linguistic and stylistic study of poetical texts. The task was to emphasize the significance of the linguistic and stylistic method and also to affirm innertextual approach in the poetical texts analysis.

Key words: linguistics and stylistics, linguistic and stylistic method, poetical language, poetical grammar